

JERZY BORWIŃSKI
BOJER – BADANIA ARCHITEKTONICZNE

ZABYTKOWE KLASYCYSTYCZNE DRZWI DREWNIANE W BUDYNKU PRZY RYNKU W KÓRNIKU

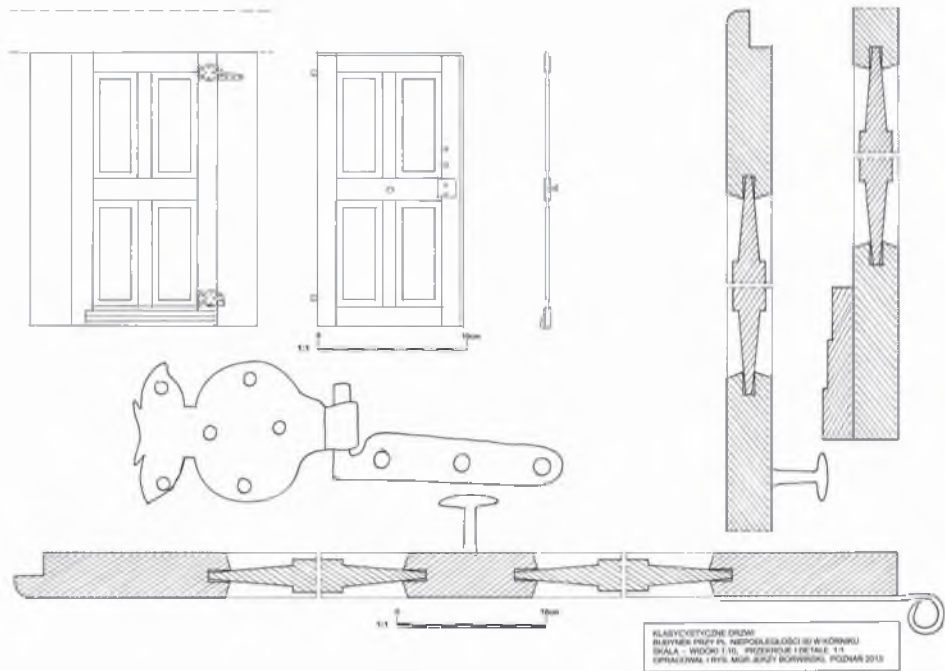
W kwietniu 2015 roku wykonałem inwentaryzację konserwatorską i badania zabytkowych drzwi zachowanych w budynku przy rynku w Kórniku (plac Niepodległości 50), na kondygnacji poddasza, zamykających izbę mieszkalną. Drzwi te, wykonane z drewna sosnowego, są jednoskrzydłowe, czteropłycinowe. Skrzydło ma wymiary 182 × 98 cm. Konstrukcję tworzą ramy wypełnione wpuszczonymi w nie płycinami, dzięki czemu drewno może swobodnie pracować, a skrzydło nie paczy się (il. 1 i 2).

Drzwi ramowo-płycinowe stosowano w architekturze już w okresie antyku. Za przykład może służyć negatywowe odbicie takich drzwi z tzw. Villi Poppei w masie zastygłej po wybuchu Wezuwiusza w 79 roku n.e.¹ Konstrukcje tego typu pojawiły się w Polsce już pod koniec XV wieku. Dodatkowe ramy zwiększające ilość płycin można spotkać w XVI stuleciu. Natomiast pogrubianie płycin charakterystyczne jest dla drzwi osiemnastowiecznych². Zasada ta dotyczy również drzwi będących tematem opracowania. Mają one fazowane zakończenie krawędzi ram, bez przykrywania listwami styków z lustrami płycin.

Podobne czteropłycinowe drzwi, istniejące w XVIII wieku na poddaszu, ukazane zostały na rysunku przekrojowym budynku przy ul. Wrocławskiej 16

¹ Gottfried Kiesow, *Die Villa der Poppea und der Flüsterbogen von Görlitz*, „Monumente. Magazin für Denkmalkultur in Deutschland” 2004, nr 9/10, s. 52.

² Jan Tajchman, *Drewniane drzwi zabytkowe na terenie Polski (systematyka i problematyka konserwatorska)*, „Ochrona Zabytków” 1991, nr 4.

1. Rysunek inwentaryzacyjny drzwi w budynku przy placu Niepodległości 50 w Kórniku.
Oprac. i rys. Jerzy Borwiński

w Poznaniu. Rysunek ten wykonał Benthin pod kierunkiem profesora Alfreda Grottego, który opublikował go w 1932 roku. Autor publikacji datował opisany budynek na lata 1793-1806³ (il. 3). W XVIII stuleciu czteropłycinowe drzwi były standardem nie tylko w Poznaniu i okolicach, ale w całej środkowej Europie. Zachowane są liczne tego przykłady na terenie Niemiec⁴.

Bardzo charakterystyczną cechą ułatwiającą datowanie drzwi kórnickich są zastosowane w nich okucia żelazne. Przede wszystkim są to zawiasy z hakiem. Tego typu rozwiązania, popularne w XVII i XVIII wieku, były sukcesywnie wypierane w XIX stuleciu przez nowocześniejsze zawiasy czopowe. Przy rozpatrywaniu form tych okuć nasuwa się bardzo interesująca analogia. Zawiasy badanych kórnickich drzwi mają bardzo podobną formę do zawiasów oryginalnych drzwi zachowanych w Poznaniu w budynku osiemnastowiecznego dworku przy ul. Szyperskiej 9 (il. 4). Trzeba zwrócić uwagę na zbieżność architektury, konstrukcji i dekoracji drzwi poznańskich i kórnickich. Podkreślić należy, że dworek przy ul. Szyperskiej

³ Alfred Grotte, *Das Bürgerhaus in den Posener Landen*, Breslau 1932, s. 84.

⁴ Florian Langenbeck, Mila Schrader, *Türen, Schlösser und Beschläge als historisches Baumaterial*, Suderburg-Hösseringer 1998, s. 159.

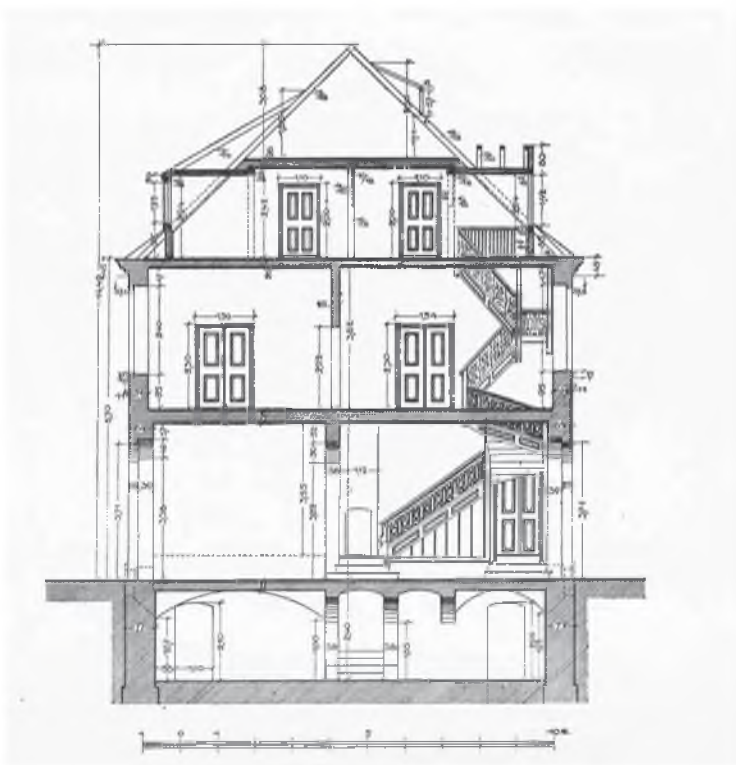
2. Drzwi wystawione z zawiasów, rewers. Fot. J. Borwiński

4. Klasycystyczne drzwi wewnętrzne w budynku przy ul. Szyperskiej 9 w Poznaniu.
Fot. J. Borwiński

5. Pchacz w centralnej części drzwi kórnickich po stronie rewersu. Fot. J. Borwiński

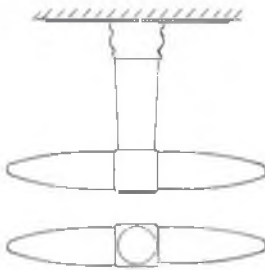
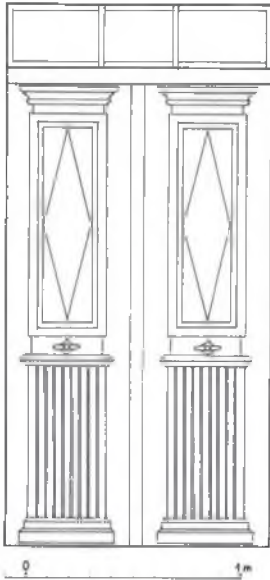
3. Rysunek przekroju domu przy ul. Wrocławskiej 16 w Poznaniu wykonany przez Benthina w 1913 r. Repr.: Alfred Grotte, *Das Bürgerhaus in den Posener Landen*, Breslau 1932, s. 84

jest szczególnie dobrze zachowanym przykładem budownictwa z tego okresu⁵. Innym elementem typowym dla okresu klasycyzmu jest żelazny pchacz zamontowany w centralnej części rewersu drzwi, wykonany w formie spłaszczonego, eliptycznie guza (il. 5). Bardziej skomplikowaną formę pchacza możemy zaobserwować w innych drzwiach, z 1828 r., w domu przy ul. św. Wojciecha 1 w Poznaniu⁶ (il. 6). Niestety, z ważnych elementów wystroju nie zachowały się zamek, szylid i klamki. Po zamku pozostały tylko negatywowe ślady.

Istotne znaczenie w badaniach konserwatorskich stolarki ma jej kolorystyka. Do kryjącego malowania drewna stosowano dawniej grunty z kredy wrocławskiej ucieranej z alabastrem i klejem zwierzęcym lub kredy i pokostu. Powłoki

⁵ Dorota Leśniewska, *Dworek, ul. Szyperska 9*, [w:] *Atlas architektury Poznania*, red. J. Pazder, Poznań 2008, s. 295.

⁶ Jerzy Borwiński, *Okna, drzwi, stropy. Zabytkowa stolarka architektoniczna w Poznaniu*, Poznań 2013, s. 87.

6. Klasycystyczne drzwi i pchacz w domu przy ul. Świętego Wojciecha 1 w Poznaniu.
Oprac. i rys. J. Borwiński

lakierowane wykonywano na bazie pokostu z olejem terpentynowym, z dodatkiem pigmentów. Najczęściej stosowanym kolorem była zieleń w różnych walorach i odcieniach, zdarzały się też czerwienie; od XVIII wieku spotyka się ugry i bardzo charakterystyczne dla baroku i klasycyzmu odcienie szarości, m.in. tzw. perłowe. W XIX wieku popularne stały się również żółcie i brązy. Czystą biel zaczęto stosować dopiero w połowie XIX stulecia. Kolorystyka stolarki od strony wewnętrznej często zależała od wystroju pomieszczeń⁷. Badania stratygraficzne drzwi kórnickich potwierdziły te ogólne zasady. Pierwotna warstwa rewersu (od strony izby mieszkalnej) pokryta była zieloną powłoką na bazie pokostu z olejem i dodatkiem pigmentów. Natomiast awers był pozostawiony jako bezbarwne olejowane drewno.

Haki zawiasów zostały zamontowane bezpośrednio w słupach konstrukcji muru szkieletowego ścianki działowej. Rozwiązanie takie na styku skrzydła z odrzwiami klasyfikujemy jako drzwi tzw. tępe.

W pierwszej fazie analizy morfologicznej datowałem badaną stolarkę na okres przełomu XVIII i XIX stulecia. Datowanie to potwierdziły przeprowadzone w następnej kolejności badania dendrochronologiczne, w wyniku których stwierdzono, że w strukturze drewna użytego do budowy domu najpóźniejszy słoń przyrostu pochodzi z 1787 r.⁸ Należy więc przyjąć, że kilka lat później wykonano drzwi będące przedmiotem tego opracowania.

Wykonane kompleksowe badania konserwatorskie drzwi poszerzyły stan wiedzy na temat zabytkowej stolarki architektonicznej Wielkopolski. Stolarka ta, niestety, w badaniach architektonicznych zbyt często jest niedoceniana, a może ona mieć, co udowodniono, duże znaczenie w procesie poznawania dóbr naszej kultury materialnej.

⁷ Tamże, s. 3.

⁸ Zob. artykuł Krzysztofa Ufnalskiego *Wstępne datowanie dendrochronologiczne domu narożnego przy rynku w Kórniku* w niniejszym tomie „Pamiętnika Biblioteki Kórnickiej”.

BIBLIOGRAFIA

- Borwiński Jerzy, *Okna, drzwi, stropy. Zabytkowa stolarka architektoniczna w Poznaniu*, Poznań 2013.
- Grotte Alfred, *Das Bürgerhaus in den Posener Landen*, Breslau 1932.
- Kiesow Gottfried, *Die Villa der Poppea und der Flüsterbogen von Görlitz*, „Monumente. Magazin für Denkmalkultur in Deutschland 2004, nr 9/10.
- Langenbeck Florian, Schrader Mila, *Türen, Schlösser und Beschläge als historisches Baumaterial*, Suderburg-Hösseringen 1998.
- Leśniewska Dorota, *Dworek, ul. Szyperska 9*, [w:] *Atlas architektury Poznania*, red. Janusz Pazder, Poznań 2008.
- Tajchman Jan, *Drewniane drzwi zabytkowe na terenie Polski (systematyka i problematyka konserwatorska)*, „Ochrona Zabytków” 1991, nr 4.
- Ufnalski Krzysztof, *Wstępne datowanie dendrochronologiczne domu narożnego przy rynku w Kórniku*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 2015, z. 32.

ABSTRACT

JERZY BORWIŃSKI

**HISTORICAL NEOCLASSICAL WOODEN DOOR IN A BUILDING
IN THE MARKET SQUARE IN KÓRNIK**

The door is made of pine wood, and has a single leaf with four panels. The leaf's dimensions are 182 x 98 cm.

Doors of this type were used as early as in the times of antiquity. In Poland, they appeared by the end of the 15th century. A similar door existed in the attic of the building at ul. Wrocławska 16 in Poznań in the 18th century. Many examples have survived in Germany. Iron fittings are the characteristic dating feature. The form of the hinges of the Kórnik door is very similar to that of the hinges used in the door in the 18th century manor house at ul. Szyperska 9 in Poznań. The manor house is a well-preserved example of architecture from this period.

Colour is a vital element of research. The original layer at the side of the dwelling room was green. Morphological analysis has dated it to the turn of the 19th century. The above was confirmed dendrochronologically – the timber was cut after 1787. The joinery is of considerable importance for research in the fields of architecture and our material culture.